

Slavení Velikonoc v roce 2020

Martina V. Kopecká

Celebrating of Easter in 2020. In the second week of Lent, we were hit by an emergency measure to fight the spreading coronavirus infection. Churches were closed all at once, and churches responded quickly to the situation by launching online and radio broadcasted services. New programs were launched, and many preachers offered their spiritual speeches and biblical lessons. The Bible in many translations has also been read online without any interpretation. Various lay groups began to engage in regular evening prayers with intercessions. Churches also offered a crisis pastoral telephonic intervention. And, for example, the Mass of Pope Francis broadcasted from his private chapel in the house of St. Marta and from other places in the Vatican was daily available. How did the churches cope with the sudden situation, and how did the varied offer of worships and the spiritual speeches originate across the churches? How did the World Council of Churches in Geneva, the European Conference of Churches in Brussels and our Ecumenical Council of Churches in the Czech Republic react? What ecumenical activities were initiated? How we can deal with real presence and virtual reality? Easter 2020 has become an unrepeatable experience for many Christians, and it is a question of whether the situation and online celebration leads us to a deepening of our spiritual experience or, on the contrary, it is a source of some spiritual frustration.

Keywords: Easter 2020; Real and virtual presence; Worship; Church in time of corona crisis.

Postní doba roku 2020 přinesla řadu opatření zabraňujících šíření nákazou koronavirem.¹ V České republice i na jiných místech Evropy se všechny kostely a modlitebny v polovině března pro veřejnost úplně uzavřely, a to s výhledem, že ani na Velikonoce se v nich nebudou konat bohoslužby za účasti veřejnosti.

Cílem této studie je zmapovat a popsat reakce, které se po zavření kostelů objevovaly, se zvláštním zřetelem na aspekty duchovního života církve a aktivity, které lze realizovat i mimo sakrální prostory a bez nutnosti bezprostředního mezilidského kontaktu. Nejprve je pozornost věnována církvím v Evropě a ve světě, a poté následuje rozběr reakcí na situaci v našem prostředí a alternativ k tradičnímu bohoslužebnému životu, které

¹ Tato studie je výsledkem tvůrčí činnosti v programu Univerzitního výzkumného centra UK UNCE/HUM/012, č. 204052.

církvě napříč spektrem začaly zanedlouho po uzavření kostelů nabízet (online kázání a bohoslužby, programy pro děti, dobrovolnické aktivity, využití moderních technologií pro přenos bohoslužby, hledání nových způsobů liturgického slavení a otázka fyzické a prostředkované přítomnosti v souvislosti s přijímáním Večeře Páně).

1. Církev jednající mezinárodně

Předtím, než se zaměříme na to, jaké možnosti účasti na životě církve byly (a jsou) k dispozici v naší zemi, podívejme se na dění za hranicemi. Na poli ekumeny byly Světová rada církví² i Evropská konference církví³ od samého počátku připraveny reflektovat dění ve svých členských církvích a zároveň poskytovat platformu pro další rozvíjení mezináboženského dialogu. Papežská rada pro jednotu křesťanů zveřejnila výzvu Papeže František, který svolal všechny věřící církvi po celém světě, aby se v duchu či online připojili v modlitbě Otčenáš⁴ 25. března 2020 v pravé poledne a modlili se společně za brzký konec pandemie. S blížícími se Velikonoce vyzýval předseda Komise biskupských konferencí Evropské unie (COMECE) kardinál Jean-Claude Hollerich SJ a předseda Rady biskupských konferencí Evropy (CCEE) kardinál Angelo Bagnasco všechny katolíky, aby šířili poselství naděje a na Bílou sobotu večer rozsvítili svíce v oknech.⁵ V naší zemi tato výzva ke společné konkrétní akci rezonovala prostřednictvím České biskupské konference a Ekumenické rady církví v ČR.

Kompletní provázení tímto obdobím svým věřícím mj. nabídla Anglikánská církev na svém webu.⁶ Připravila několikastránkový soupis online dostupných iniciativ, odkazů na bohoslužby, duchovní texty, kázání

2 Velikonoční zpráva Světové rady církví, [online], [cit. 28.5.2020], dostupné z: <https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/covid-19>.

3 KONFERENCE EVROPSKÝCH CÍRKVÍ, [online], [cit. 28.5.2020], dostupné z: <https://www.ceceurope.org/let-us-remain-united-churches-call-for-commitment-to-common-european-values-amidst-covid-19/>.

4 Papežská rada pro jednotu křesťanů, [online], [cit. 28.5.2020], dostupné z: <http://www.christianunity.va/content/unitacristiani/en/news/2020/2020-03-23-pope-francis-our-father-pandemic.html>. K této výzvě se připojila i Konference evropských církví a další ekumenická grémia. V České republice se k této iniciativě přidala Ekumenická rada církví v ČR.

5 CÍRKEV.CZ, Velikonoční výzva České biskupské konference a Ekumenické rady církví [online], [cit. 28.5.2020], dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/200406velikonozni-vyzva-ceske-biskupske-konference-a-ekumenicke-rady-cirkvi>.

6 Webové stránky Anglikánské církve, [online], [cit. 28.5.2020], dostupné z: <https://www.churchofengland.org/more/media-centre/coronavirus-covid-19-guidance-parishes/holy-week-and-easter-2020>.

a nápady k tematickým činnostem v domácnosti a rodině na každý den velikonočního týdne, včetně popisu bezpečnostních opatření. Podobně nabídla provázení Velikonočním týdnem i Evangelická luterská církev v Německu (EKD), biskup Heinrich Bedford-Strohm publikoval několik prohlášení pro věřící v souvislosti s uzavřením kostelů a církev připravila alternativní program slavení Velikonoc v domácím prostředí.⁷

Římskokatolická církev pro své věřící přichystala každodenní živé vysílání mše svaté vedené papežem Františkem z kaple v Domě sv. Marty, přenosy ze středečních generálních audiencí, které se odehrávaly bez přítomnosti účastníků, stejně jako požehnání Urbi et orbi 15. března 2020, a další mimořádné bohoslužby svatého týdne a další program.⁸ Online je na facebooku a prostřednictvím kanálu youtube sledovaly stovky tisíc lidí.⁹

Komise biskupských konferencí Evropské unie (COMECE) spustila online portál SanctuaryStreaming.eu. Tato platforma nabízí živé vysílání z významných katolických poutních míst a kostelů v Evropě.¹⁰ Doposud je možné sledovat bohoslužby z 28 kostelů ze 17 evropských zemí a Vatikánu. Českou republiku reprezentuje na webu kostel svatého Tomáše v Brně a bazilika Navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku u Olomouce. Přenosy mší by neměly končit pandemií koronaviru. Tvůrci počítají s tím, že by se v budoucnu web mohl rozšířit o nové služby a jazyky.

Některé církve měly již z minulosti zkušenosti se streamováním a online přenosem bohoslužeb, jiné s tím teprve začaly. Např. Ruská pravoslavná církev v kostele sv. Tatiany v Moskvě oslovila svého PR zaměstnance, aby navrhl řešení této situace. S výsledkem jsou spokojeni duchovní i věřící.¹¹

A vznikaly i inovativní projekty, které nabízejí alternativní duchovní prožití velikonoční doby. S online programem směřovaným k času Velikonoc započalo mnoho církví, které přijaly situaci jako výzvu k vytváření nových možností a misii, jak oslovit člověka, který doposud do kostela nechodil a duchovní útěchu začal vyhledávat až v této době.

7 EKD, Evangelische Kirche in Deutschland, Kirche von zu Hause [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.ekd.de/kirche-von-zu-hause-53952.htm>.

8 Např. katecheze 8. dubna 2020, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.vaticannews.va/cs/papez/news/2020-04/velikonoce-domaci-liturgie.html>.

9 Youtube kanál Vatikánu, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: [Vatican Media Live](https://www.youtube.com/watch?v=M-RFWoMT574) <https://www.youtube.com/watch?v=M-RFWoMT574>.

10 CÍRKEV.CZ, Comece spustilo streamování bohoslužeb z poutních míst Evropy [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/200410comece-spustilo-streamovani-bohosluzeb-z-poutnich-mist-evropy>.

11 Deutsche Welle, Orthodox Christians in Moscow celebrate Easter online [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.dw.com/en/orthodox-christians-in-moscow-celebrate-easter-online/av-53172058>.

Jako příklad jmenujme online platformu www.gracepointonline.org,¹² kterou zřizuje Jižní baptistická konvence (Southern Baptist Convention) a která nejprve zaujme vzhledem webových stránek. Kromě velikonočních čtení biblických textů a následného kázání nabízí například tzv. Virtual Passion Experience, což je půlhodinový program zaměřený na vlastní reflexi pašijového příběhu a vede diváka k tomu, aby si vytvořil klid na přemýšlení a modlitbu. Seznamuje ho s se základními fakty o Velikonočích, o životě Ježíše, o dobových reáliích a základech teologie. Obsah by nemusel vyhovovat věřícím všech církví, ale nápad i forma zpracování vyniká a neodradí ani mladé publikum, které vyžaduje i uspokojivou vizuální stránku platformy. Dalším počinem je např. virtuální sbor o několika stovkách členů, kteří zpívají Handelovo Halelujah z oratoria Mesiáš. Za pomoci IT technologií a práce s digitálními stopami se podařilo propojit hlasy do jedné nahrávky. Ve světě i např. Německu byly zahájeny bohoslužby, kterých se zúčastňují osoby i skupiny v autech, ze kterých nevystupují.¹³ Chicagský farář Ed Stetzer, odborník na misi a růst církve, se označil za „televangelistu“.¹⁴

2. Hledání nových cest

Uzavření kostelů a karanténa v mnoha zemích vedla k přesunutí aktivit do světa online platforem, televizního a rozhlasového vysílání, které má svá specifické výhody – zejména v tom, že je dostupné relativně kdekoliv, kde lze sledovat televizi nebo se připojit počítačem k internetu, ale současně má i své nevýhody, že nemůže nahradit mezilidský kontakt a nevyřeší přijímání Večeře Páně. Otázku po hledání nových způsobů duchovního života si pokládal mj. americký vatikanista Robert Mickens. Uvažuje nad tím, že kněží, kteří dříve technologie odmítali, se velmi rychle pustili do pořádání přenosů mší a bohoslužeb, a přitom se nevěnovali úvahám o tom, zdali se v této situaci nemáme cosi nového dovědět o sobě samotných, když si myslím, že „jsme tím, co děláme“.¹⁵ Omezení, které jsme si nevy-

12 Grace point Online, [online], [cit. 28.5.2020], dostupné z: <https://www.gracepointonline.org/our-stories/easter2020>. (obsah celého webu je anglicky a v dalších jazycích)

13 BBC, Coronavirus: World celebrates Easter despite lockdown [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-52241453>.

14 CNN, There's no church, but it's still Easter and Christians are celebrating [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://edition.cnn.com/2020/04/12/world/easter-sunday-2020-coronavirus/index.html>.

15 La Croix, A church and world in denial that just can't stop itself [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://international.la-croix.com/news/a-church-and-world-in-denial-that-just-cant-stop-itself/12232>.

brali, ale nastalo, bylo příležitostí k nezbytnému zastavení, které mohli duchovní velmi dobře zarámovat postními i Velikonočními úvahami. Ale místo promýšlení a meditace nad situací a Velikonoce samotnými, se rychle duchovní život přesunul do virtuálního prostoru a kněží vydávali instrukce, jak duchovně žít. V rámci online přenosů bylo možné mj. sledovat každý den i ranní mši svatou s papežem Františkem, na konci nechyběla adorace.¹⁶

Římskokatolická církev věří v reálnou přítomnost Krista v eucharistii, kdy je On přítomen v chlebu a víně, a zároveň církev učí o přítomnosti Krista ve Slově (jak o tom píše Písmo), i ve shromáždění věřících, kteří se setkávají v modlitbě.¹⁷ V textu¹⁸ o Reálné přítomnosti a virtuální liturgii popisuje Felix Just praxi kostela sv. Ignáce (San Francisco), kde se posouvají ke zkvalitnění předávání informací o tom, kdy bohoslužby proběhnou pomocí notifikací zprávou nebo videem a nabízejí účastníkům i prohloubené výše zmíněné komunikativní dialogické roviny pomocí chatu během bohoslužby, jdou až na jistou hranici, neboť provádějí i kropení vodou a okuřování. Přinášení těchto aspektů a promýšlení detailů a jejich provedení může u některých účastníků prohloubit zážitek a pomoci k imaginaci, ale dle mého názoru jsou některé snahy už nadbytečné v tom, že zdůrazňují materiální stránku věci a nevedou k dalšímu prohlubování duchovního zážitku připojené osoby, která pouze sleduje dění na obrazovce. Je tedy otázka, jak se tyto aspekty dotýkají způsobů reálné přítomnosti, jak o nich mluví konstituce *Sacrosanctum concilium*, která předpokládá fyzickou účast věřících při bohoslužbě, modlitbách, společném zpěvu a sdílení svátostí a poslech Slova. Tato přítomnost je tedy reálná pouze v místě konání mše a obrazem se přenáší tato událost mezi diváky, kteří nejsou v kostele přítomni, tento přenos reality na diváky ale reálně působí. Zajímavý je aspekt obrazovek např. při generální audienci, kdy se také díváme na přítomného papeže spíše na obrazovce, protože jej díky přenosu lépe vidíme. Jeho hlas sice slyšíme v reálném čase, ale prochází audiotechnikou a zesilo-

¹⁶ Viz výše.

¹⁷ Podle liturgické konstituce II. vatikánského koncilu *Sacrosanctum Concilium*, je Kristus v liturgickém slavení reálně přítomen v úkonech kněze, ve svátostech, v eucharistických prvcích, ve Slově a ve shromáždění lidu k modlitbě a společnému zpěvu, *Constitution on the sacred liturgy, Sacrosanctum concilium*, no. 7. [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19631204_sacrosanctum-concilium_en.html.

¹⁸ La Croix, Real presence and virtual liturgies Part I. [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://international.la-croix.com/news/real-presence-and-virtual-liturgies-part-i/12261>.

vači, tedy také neslyšíme a nevidíme papeže jako kněze v kostele, ale vidíme jeho obraz a slyšíme reprodukováný hlas.

Mickens popisuje snahu udržet běh bohoslužeb během Velikonoc a snad ještě nějaké navíc přidat a proměnit tak církev v „kyber-církev“. Dotýká i tématu kritiky nadřazenosti duchovních a určité neschopnosti církve, vystihnou podstatu problému a řešit ho. Každý z věřících pravděpodobně někdy vyslechl v kázání, že „být“ je podstatnější než „mít“ a „dělat“, ale právě proti této myšlence stojí dle Mickense celá urputná snaha o to, aby se za žádnou cenu bohoslužebný život nezastavil zejména v tuto dobu. Je třeba vzít v potaz, že reálná přítomnost není nutně totéž, co fyzická přítomnost. Dle Mickense je zcela zjevné, že se nelze fyzicky účastnit virtuální mše, protože některé věci, jako je třeba polibek, podání ruky nebo právě bohoslužba vyžadují fyzickou přítomnost.¹⁹

Několik autorů (například J. P. Grayland²⁰ a Felix Just²¹) na webu La-Croix se zamýšlelo nad tím, zdali je kvalita digitální přítomnosti srovnatelná s fyzickou přítomností. Jezuita a ředitel Jesuit Biblical Ministries, Felix Just, odpovídá, že to digitální a fyzická přítomnost není úplně stejná, ale zároveň ani o jedné z nich nemůžeme uvažovat v tom smyslu, že je nebo není „reálná“. Můžeme říci, že se zde vrací ke komplexní diskusi o tom, co v římskokatolické teologii znamená mluvit o reálné přítomnosti. Z jeho výkladu vyplývá, že např. Boží slovo a jeho výklad, modlitba a zpěv, a dokonce i jednání kněze, jsou dobře digitálně přenositelné a neztrácejí svou realitu. S fyzickou zkušeností shromáždění a s přijímaním eucharistických živlů je to komplikovanější, tam je reálná přítomnost více propojena s přítomností fyzickou.

Felix Just se ohrazuje proti Mickensově názoru a upozorňuje, že diskusi nevedeme o protikladu mezi „reálnou přítomností“ a „virtuální prostředkovanou přítomností“, ale mezi „virtuální realitou“ a „fyzickou realitou“, které jsou sice od sebe rozdílné, ale obě jsou „realitami“. Tyto reality ze své podstaty umožňují „reálnou přítomnost“, třebaže jinou než fyzickou. Zde se opět dotýkáme otázky, jestli formy Kristovy přítomnosti v liturgickém slavení mohou být takto nefyzicky reálné. Virtuální realitou neumíme přenést svátost Večeře Páně, její fyzickou podobu ani vjem člověka při při-

19 Moderní teologie hovoří o reálné přítomnosti více než jedním způsobem. Viz dogmatickou konstituci druhého Vatikánského koncilu o církvi, *Lumen gentium*.

20 LA CROIX, Liturgy is an act of the people and they must be really present, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://international.la-croix.com/news/liturgy-is-an-act-of-the-people-of-god-and-they-must-be-really-present/12200>.

21 LA CROIX, Real presence and virtual liturgies, part I. [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://international.la-croix.com/news/real-presence-and-virtual-liturgies-part-i/12261>.

jímání.²² S ostatními druhy Kristovy přítomnosti umíme přicházíme do kontaktu i pomocí přenosu zvuku nebo obrazu, protože jsou jiné povahy.

Je zjevné, že se liší podání ruky, objetí i políbení, ale neznamená to, že by tyto projevy ve virtuálním světě neexistovaly nebo neměly žádnou hodnotu, nebyly symbolem projevu a výrazem lidského uvažování. Jistě nejsou zcela uspokojivé a postrádají některé rozměry fyzického projevu, ale přesto mohou pomoci přiblížení ve chvíli, kdy jiná blízkost není možná nebo bezpečná.

V Graylandově analýze „virtuální přítomnosti“ hraje důležitou roli výraz „téměř.“ V IT terminologii virtuální znamená nemající fyzickou existenci, ale budící dojem „jako by to skutečné bylo“.²³ Reálné a fyzické v sobě předznamenává „bytí v sobě“ mající vlastní existenci, tedy nejen imitaci. Uvádí příklad, jaké to je učit se ve virtuální třídě a v běžné školní třídě. Ve virtuální realitě odpadá mnoho vjemů a naše pozornost je snáze unavitelná. A podobné je to jako s prožitkem bohoslužby, necítíme vzduch kostela, neslyšíme ostatní účastníky, (a přesto se můžeme bohoslužby účastnit).

Digitální platformy a sociální sítě mají ambici člověka s druhým člověkem spojovat, když odhlédneme od všech negativních vlivů, které jejich nadužívání má a tato varianta může být dokonce posilována, ve chvíli, kdy se celý lidský život scvrkne do virtuální reality, včetně jedné z mála možností setkat se s lidmi při nedělní bohoslužbě, dopady mohou být také negativní. Postupně, a nakonec docela, přesouvat citovou a duchovní rovinu na virtuální úroveň ale není a nebylo cílem všech projektů s přenosy bohoslužeb a duchovního slova.²⁴

Diskuse během období Velikonoc se ale nesoustřeďovala jen na to, které technologie využívat, ale nadále probíhala osvěta v tom smyslu, že věřící nejsou proti viru nějak speciálně imunní, a že opatření spočívající v zákazu konání bohoslužeb má svůj důležitý smysl, přesto že je právě čas nejdůležitějších křesťanských svátků.

Pravoslavný teolog George Demacopoulos na svém Twitteru v době Velikonoc reagoval na situaci odmítnutím názoru, že by věřící člověk měl být automaticky chráněn před nákazou: „Koronavirus vyrovnal podmínky hry podle univerzální skutečnosti o zranitelnosti. Nemoc překročila

²² Technologie hologramu možná jednou umožní jinou formu přítomnosti a hlubší možnosti přenosu obrazu a zvuku.

²³ La Croix, Liturgy is an act of the people of God and they must be really present [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://international.la-croix.com/news/liturgy-is-an-act-of-the-people-of-god-and-they-must-be-really-present/12200>.

²⁴ O tématu digitalizace ve vzdělávání a mezilidském kontaktu (ohrožení sociálními sítěmi atd.) píše mj. prof. Manfred Spitzer a zdůrazňuje zejména negativní účinky působení kontinuálnímu vystavení digitálnímu světu.

všechny linie a nezná žádné rozdíly. Jako nepravdivé se ukazuje tvrzení pravoslavné církve, že ti, kdo mají „jednu pravou víru“, dostávají imunitu vůči tomuto modernímu moru.“²⁵ A odkazoval na článek Anastasia Brandona Gallahera a Richarda Rena, který předkládá pohled na pandemii jako na apokalypsu spojenou s posledním soudem, ale zmiňuje i rozměr naděje, právě i s ohledem na velikonoční události.²⁶

Praxi a slavení bohoslužeb v době Velikonoc v pravoslavné církvi v roce 2020 přinesl Panagiotis G. Pavlos, který ve svém textu²⁷ píše mj. o myšlence Jana z Damašku: „Přicházíme k dočasnému konci, když vyjdeme chrámů a setkáváme se s paradoxem. Církev je zjevně vyděšená, stažená, skrytá ze strachu z další instance našeho padlého bytí, přírody, vesmíru a těla: z nového viru.“ Na webu Public Orthodoxy se vedly též diskuse týkající se přijímání pomocí lžičky²⁸ a možnosti slavení Velikonoc ve specifických podmínkách.

Teolog Rowan Williams, dřívější arcibiskup v Canterbury, uvažoval o tom, co nás situace ohrožení nákazou COVID-19 učí o našem zacházení se zdravím a popisoval dřívější zkušenost s onemocněním ebolou v Kongu.²⁹ Na Facebooku se před Velikonocemi objevilo jeho video³⁰, ve kterém hovoří o tom, že je nejprve třeba zajistit lidem bezpečnost a zázemí a potom teprve si klást další otázky. V krátkém videu hovoří o sdílené zodpovědnosti, o situaci, ve které náš vlastní blahobyt souvisí i s blahobytem a bezpečím druhých lidí, protože virus nevnímá hranice států a také se zamýšlí nad praktickými otázkami ve smyslu, jak to bude s příjmy lidí,

25 Twitter Dr. Georga Demacopoula <https://twitter.com/GDemacopoulos>.

26 Public Orthodoxy, *Orthodox Apocalypse: Judgement and Hope for Orthodoxy in the Time of Coronavirus* [online], [cit. 28.5.2020], dostupné z: <https://publicorthodoxy.org/2020/06/02/orthodox-apocalypse-coronavirus/>.

27 Public Orthodoxy, *Why should Orthodoxy remain public in Coronavirus Times?* [online], [cit. 28.5.2020], dostupné z: <https://publicorthodoxy.org/2020/05/25/why-should-orthodoxy-remain-public-in-coronavirus-times/>.

28 Public Orthodoxy, *Liturgy History and Communion Spoons* [online], [cit. 28.5.2020], dostupné z: <https://publicorthodoxy.org/2020/05/21/liturgy-history-and-communion-spoons/#more-6904> a o Eucharistii se píše v článku ROBERTA M. ARIDA *Faith, Reason, and the Eucharist. A Reflection in Light of the Coronavirus Crisis* [online], [cit. 28.5.2020]. Dostupné z: <https://publicorthodoxy.org/2020/05/13/faith-reason-and-the-eucharist/>.

29 The Times. *Rowan Williams, Coronavirus has taught us health is a common concern between nations* [online], [cit. 28.5.2020], dostupné z: <https://www.thetimes.co.uk/article/coronavirus-has-taught-us-health-is-a-common-concern-between-nations-5w57gvgw3>.

30 BBC Newsnight, *rozhovor Emily Maitlis s Rowanem Williamsem*, [online], [cit. 28.5.2020], dostupné z <https://www.facebook.com/bbcnewsnight/videos/768309987029429/>.

kteří jsou placeni hodinovou mzdou, jaká je situace osob v uprchlických táborech a dalších sociálně ohrožených osob.

3. Život farních společenství během pandemie a po ní

„Čas bezdotykové víry nám jistě pomohl znovuobjevit význam osobní zbožnosti nebo domácí církve. V čase krize je potřeba se učit novým věcem. Stejně tak je ale důležité podstatné věci držet a neopouštět. Změny totiž nemusí být jen k dobrému. Doufám, že některé věci také brzy zapomeneme. Třeba že nemusíme chodit do kostela a můžeme se bohoslužby „zúčastnit“ z křesla v obýváku.“ píše ve svém textu³¹ evangelický farář Karel Šimr a dál v něm rozebírá, jaký bude návrat věřících do kostelů.

William Grimm, misionář v Tokiu, si kladl otázku, co se stane s obcemi, až pandemie opadne a věřící se po velikonočním čase opět vrátí do kostelů. Uvažoval, zdali je možné z těchto počtů posuzovat funkčnost těchto společenství.³² Popsal tři skupiny návštěvníků bohoslužeb. První je na pravidelný rytmus bohoslužeb naučena a jsou to lidé, kteří nepovažují aspekt společného sdílení se ve víře za zcela zásadní, další skupinu nazývá „poutníky – Božím lidem“, a tito věřící čerpají ze společenství povzbuzení a jsou jím duchovně formováni, a třetí skupinu tvoří jedinci, jejich individualistická víra slouží k podpoře osobních cílů a do kostela chodí ze zvyku. Grimm se ve svém článku zamýšlí nad tím, zdali se první a třetí skupina do kostela vůbec vrátí. Celé období nemožnosti se scházet v kostelích ale netrvá tak dlouho, aby došlo k úplnému „zapomenutí“ této praxe. Každý zásah do bohoslužebné praxe přináší komplikace pro život společenství, obzvlášť, když společenství nemůže prožívat dny velikonočního týdne, jak bylo dříve zvyklé, ale zároveň může být prožitek sounáležitosti v období krize důležitým impulsem pro znovuoživení touhy po setkávání, a tak se krom realizace přenosů bohoslužeb vytváří i skupinky a po telefonu se věnují např. společné modlitbě růžence.

4. Církev a využití komunikačních technologií

Veškeré snahy církve o tvořivé využití moderních technologií se mohou mjet účinkem tam, kde nemají lidé přístup k televizi a počítači nebo nedis-

31 KAREL ŠIMR, Až se rozezní zvony [online], [cit. 22. 5. 2020], dostupné z: www.christnet.eu/clanky/6386/az_se_rozezni_zvony.url.

32 LA CROIX, What will happen when the shutdown ends [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://international.la-croix.com/news/what-will-happen-when-the-shutdown-ends/12231>.

ponují připojením k internetu. Situaci, která je běžnou realitou v afrických zemích popsal katolický farář profesor Stan Chu Ilo z diecéze Awgu v Nigérii, který v současnosti vyučuje na univerzitě v Chicagu.³³ Popsal rozhovor se svou rodinou v Africe, která po něm žádala velikonoční mši online a on to odmítl, s odůvodněním, že virtuální realita nenahrazuje skutečnost. Uvažoval o tom, jak oslavovat Boží mystéria v těchto časech, jakým způsobem by měl doprovázet jako kněz a co se může církev jako celek naučit právě od Afriky v ohledu na reformu systému svátostí a duchovního života. Zmínil, kam až „televangelismus“ v jeho zemi původu došel, popsal přenosy bohoslužeb v devadesátých letech, při kterých byli věřící vyzýváni, aby se dotkli obrazovek, poklekali před nimi a bylo jim tak zprostředkována síla, uzdravování a zázraky.

Podle Stan Chu Ilo je kněz bez společenství „ztracen“ a přestože uvažoval o tom, jak prožít Velikonoce, nedokázal si představit, že by ve svém malém bytě sloužil bohoslužbu a měl přitom pocit, že doprovází Boží lid. Popsal uvědomění, že fyzickému doprovázení se virtuálně prostředkované duchovní doprovázení může vyrovnat. Formální i neformální duchovní doprovázení nebo pastorační rozhovory se v této době odehrávaly často podobným způsobem jako služba krizových psychologických linek, které nabízely pomoc všem, kteří potřebovali vyslechnout a být ošetřeni psychologi a psychoterapeuty.³⁴ Telefonické kontakty laiků s duchovními i mezi sebou, pomáhaly mnoha lidem lépe snášet celou situaci a poskytovaly jim prostor hovořit o svých pocitech a vstoupit do dialogu ve chvíli, kdy se např. ocitli osamoceni v domácím prostředí.

Stan Chu Ilo popisuje církev jako strukturu, která nikdy nebyla nehybná a fixní, ale naopak je to dle něj dynamické hnutí Božího lidu, které je voláno k neustálé cestě, obzvláště nyní – o Velikonocích, kdy je to cesta plná slz, tich, ran, bolesti a naděje ve Vzkříšení. Církev je plná nemocnicí a náš život lze připodobnit k pouti. Slovo „parish“ (paroikos) – společenství věřících, farnost, sbor, odkazuje k poutníkovi nebo cizinci, jenž je hostem v cizí zemi. A tak COVID-19 připomenul tento aspekt a s ním i přechodnou povahu našeho života. Církevní představitelé musejí nadále hledat nové cesty k naplnění duchovních a pastoračních potřeb Božího lidu a zkvalitňovat dostupnost, obsah i formu.

33 LA CROIX, Why I did not celebrate online mass this Easter [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://international.la-croix.com/news/why-i-did-not-celebrate-online-mass-this-easter/12209>.

34 CÍRKEV.CZ, Vytíženost krizových linek vzrostla o stovky procent. Lidé jsou pod stále větším psychickým tlakem, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/200424vytizenost-krizovych-linek-vzrostla-o-stovky-procent-lide-jsou-pod-stale-vetsim-psychickym-tlakem>.

5. Velikonoce v roce 2020 v České republice

Círky v naší zemi zákaz náboženských shromáždění zpočátku bez výhrad akceptovaly a rychle reagovaly na uzavření kostelu reagovaly. Již první neděle bylo možné sledovat online bohoslužby a kázání farářů z různých církví³⁵. Souběžně začala diskuse o omezení náboženské svobody, ve které se vyjádřil např. farář Českobratrské církve evangelické Karel Šimr.³⁶ O svých dojmech, svobodném prožívání liturgie, teologických i pastorálních podnětech uvažoval např. prof. Jaroslav Vokoun.³⁷ Novými možnostmi slavení Velikonoc v roce 2020 a zkušeností se křtem v době pandemie se zabýval Pavel Hradilek,³⁸ který popisuje také mj. i aspekt svobody náboženského vyznání, reálných možností slavení bohoslužby a přijímání svátostí, ale též tvořivosti duchovních i věřících.

Novým projektem byl např. podcast U ambonu.³⁹ Duchovní se museli s moderními technologiemi sžít⁴⁰ a naučit se je používat.⁴¹ Média v České republice pomohla k tomu, aby se přenosy bohoslužeb staly dostupné i těm, kteří nemají k dispozici zařízení připojená na internet. Česká televize odvysílala na Velikonoce od Zeleného čtvrtku k Božímú hodu velikonočnímu bohoslužbu napříč spektrem církví⁴² a nabídla též přenos velikonočního poselství a požehnání papeže Františka Městu a světu,

35 Např. kázání prof. Tomáše Halíka v Akademické farnosti Nejsvětějšího Salvátora, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <http://www.farnostsalvator.cz/clanek/2613/velikonoce-2020-doma#.XslAGy-hvox>.

36 KAREL ŠIMR, Až se rozezní zvony.

37 JAROSLAV VOKOUN, Teologické a pastorální podněty současných týdnů [online], [cit. 22. 5. 2020], dostupné z: www.getsemany.cz/node/3743.

38 PAVEL HRADILEK, Slavení Velikonoc v době virtuální. [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/3744>.

39 U ambonu každodenním slovem provázeli jezuita Petr Vacík, spirituál Nepomucena Tomáš Roule, salesián Ladislav Heryán, farář na Lomci Josef Prokeš a bosí karmelitáni Pavel Pola a Petr Glogar.

40 Pro americkou CNN o tomto tématu hovořil biskup Milton R. Hawkins, který pověděl, že i po 32 let kazatelské praxe si musel osvojit nové dovednosti a zvyknout si na to, že nemá okamžitou zpětnou reakci posluchačů v kostele. Jiný duchovní odpověděl, že „potřeba je matkou invence“, a zhodnotil, že prostřednictvím digitálních platforem si kázání vyslechne mnohem více lidí, než by přišlo do kostela. CNN, There's no church, but it's still Easter and Christians are celebrating [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://edition.cnn.com/2020/04/12/world/easter-sunday-2020-coronavirus/index.html>.

41 Římskokatolická církev pomohla svým kněžím vydáním manuálu k vytváření videí atd. [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.e15.cz/domaci/mse-on-line-sledovanost-prekonava-navstevy-kostelu-na-velikonoce-budou-stovky-prenosu-1368583>.

42 Tisková zpráva české televize. [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/press/tiskove-zpravy/?id=9159>.

takzvané Urbi et Orbi s překladem. Nabídku televizních, rozhlasových a online bohoslužeb církve prezentují na svých webech⁴³. Tématu Velikonoc se věnovala Česká televize i na webu kanálu Děčko a vzdělávacího webu ČT EDU. Přímé přenosy vysílala také televize NOE⁴⁴ a vznikly i webové stránky s programem bohoslužeb a mši.⁴⁵ Bohoslužby se vysílaly také v rádiích. Kromě Českého rozhlasu, kde lze tradičně poslouchat bohoslužby každou neděli na stanici Vltava⁴⁶, přináší přenosy také rádio Proglas, o Velikonocích 2020 tomu nebylo jinak.⁴⁷

Noviny E15 publikovaly článek o zájmu o online vysílané mše římskokatolické církve. Mluvkví Klimentová hovořila o tom, že sledovanost přenosů je dost vyšší než návštěvy v kostelích.⁴⁸ O účstech v jiných církvích se text nezmiňuje. Zprávy Seznam přinesly informaci o tom, že i televizi Noe se výrazně zvýšil počet diváků a stejně tak Česká televize zaznamenala větší zájem o náboženská vysílání.⁴⁹ Kromě bohoslužeb a kázání bylo možné

43 Web Českobratrské církve evangelické. [online], [cit. 28.5.2020], dostupné z: <https://www.e-cirkev.cz/clanek/6613-Online-bohosluzby-audio-video-texty/index.htm?srchtxt=Velikonoce+2020> nebo <https://www.aktualne.ccsch.cz/bohosluzby-a-promluvy.html>.

44 TV NOE, [online], [cit. 28.5.2020], dostupné z: <https://www.tvnoe.cz/aktuality/16-zive-prenosy-v-televizi-noe>.

45 Přehledové portály iBohoslužby a Mše Online, [online], [cit. 28.5.2020], dostupné z: <http://ibohosluzby.cz/?pg=velikonoce> a <https://www.mseonline.cz>.

46 ČESKÝ ROZHLAS VLTAVA. [online], [cit. 28.5.2020], dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/bohosluzba-5057541>.

47 RÁDIO PROGLAS. [online], [cit. 28.5.2020], dostupné z: <https://www.proglas.cz/program/?date=12.04.2020>.

48 DENÍK E15, Mše on-line: sledovanost překonává návštěvy kostelů, na Velikonocí budou stovky přenosů [online], [cit. 28.5.2020], dostupné z: <https://www.e15.cz/domaci/mse-on-line-sledovanost-prekonava-navstevy-kostelu-na-velikonoce-budou-stovky-prenosu-1368583>.

Katolický týdeník o výsledcích sčítání účastníků nedělních bohoslužeb: Nedělní účast 375 tisíc lidí, [online], [cit. 28.5.2020], dostupné z: <https://www.katyd.cz/zpravodajstvi/nedelni-ucast-375-tisic-lidi.html>.

49 SEZNAM.CZ, Víra v čase koronaviru. Digitální bohoslužby lámou rekordy, [online], [cit. 28.5.2020], dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/vira-v-case-koronaviru-digitalni-bohosluzby-lamou-rekordy-100585>.

„Zájem diváků o náboženské pořady vysílané v České televizi byl v průběhu letošních Velikonoc vyšší než v předchozích letech. Velkopáteční bohoslužbu, vysílanou v pátek v 10 hodin, sledoval ve srovnání s předchozími lety přibližně trojnásobný počet diváků – 82 tisíc při podílu 5,76 % na publiku v kategorii nad 15 let,“ komentuje statistiky z peoplemetrového měření Filip Platoš z tiskového oddělení veřejnoprávní televize. Výrazně vyšší byl letos také zájem o papežovo poselství „Urbi et Orbi“ vysílané o velikonoční neděli. Šlo o 202 tisíc diváků při podílu na publiku 9,80 %. Loni bylo diváků 120 tisíc. „Oproti loňskému roku se zvýšil také počet diváků u dopolední nedělní bohoslužby, kterou sledovalo 65 tisíc diváků starších patnácti let při podílu na publiku 3,49 %,“ uvedl k číslům z velikonočního programu mluvčí Platoš.

poslouchat čtení biblických textů, např. projekt Celonárodní čtení Bible 2020 Online oslovil 26 tisíc diváků a posluchačů.⁵⁰

Církev nabídl také dostupný program a materiály pro rodiny a děti. Pro období Velikonočního tridua nabídka Římskokatolická církev „modlitbu v rodině“,⁵¹ video kázání pro děti⁵² a video seriál Velikonoce v rodině.⁵³ Církev československá husitská připravila pro děti ekumenickou bohoslužbu.⁵⁴ Na internetu se též objevily i zjednodušené texty liturgie ke stažení pro domácí slavení Velikonoc.⁵⁵ Na Velký pátek ČTK zveřejnila svědectví jedné z rodin s dětmi, která byla zvyklá se pravidelně v neděli účastnit bohoslužeb v kostele.⁵⁶ V době Velikonoc v roce 2020 se scházejí každý večer ke společné modlitbě a mši sledují přes internet. Uvědomují si aspekt absence mezilidského kontaktu, ale zároveň se při přenosu rodina chová jako by byla v kostele. Církev a věřící se vracejí k dobám počátků křesťanství, do domovů, kde využívají tvořivost k tomu, aby nacházeli způsoby, jak se duchovnímu životu věnovat.

V polovině dubna se Česká biskupská konference a Ekumenická rada církví v ČR společně obrátili na premiéra, představitele vlády a ústředí krizová štáb s žádostí o znovuotevření kostelů a umožnění konání bohoslužeb za zachování preventivních opatření. Premiér v České televizi přiznal, že při plánování rozvolňovacích opatření na bohoslužebná shromáždění zapomněli. Od 27. dubna 2020 ve speciální režimu bohoslužby opět povoleny,⁵⁷ což byla chvíle, na kterou věřící čekali, i s ohledem na to, že některé obřady se v online prostředí vykonávat nedají.⁵⁸ Zároveň se obnovila

50 BIBLION.CZ, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.biblion.cz/blog/dekujeme-vice-nez-26-tisic-oslovenych>.

51 CIRKEV.CZ, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/200408modlitba-v-rodine-undefined-velikonocni-triduum>.

52 V době psaní článku nelze spustit: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/200410videokazani-pro-deti-na-nedeli-vzkrisen>.

53 CIRKEV.CZ, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/200331videoserial-velikonoce-v-rodine-4-dil-vigilie-vzkriseni>.

54 Nový web Církev československé husitské, který vznikl v reakci na situaci krize. [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.aktualne.ccsz.cz/pastorace/153-ekumenicka-bohoslužba-pro-deti.html>.

55 LITURGIE.CZ, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <http://www.liturgie.cz/clanky/a/velikonoce-2020-veskere-info>.

56 ČTK, Věřící mají díky internetu více možností pro sledování mší [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/verici-maji-diky-internetu-vice-moznosti-pro-sledovani-msi/1878408>.

57 Vládní nařízení. [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/tiskove-zpravy/9.pdf>.

58 Farnosti, sbory a náboženské obce v době karantény čelily nejen tomu, že není možné se liturgicky shromažďovat, ale na životech jsou ohroženi i jejich členové. Kvůli pandemii se mnoho pohřbů nekonalo nebo se odsouvaly. Situace v České republice se zdá

možnost bohoslužebných sbírek, které jsou významným zdrojem příjmů jednotlivých farností a sborů v České republice i v zahraničí.⁵⁹

6. Dobrovolnictví

V naší zemi se objevila výrazná aktivita druhá skupiny věřících, jak jsme ji výše popsali dle Mickensova navrženého schématu, která vnímá aspekt církevního společenství jako zásadní a důležitý, může dočasně pocítit frustraci z toho, že je výslovně zakázáno i veškeré navštěvování a setkávání osob, které nebydlí v jedné domácnosti, ale nezřídka tento pocit touhy po aktivitě vedl k rozhodnutí věnovat se dobrovolnické práci v mnoha odvětvích, ať to bylo šití roušek nebo telefonické kontakty s osamělými farníky během celého období, které předcházelo Velikonocům i během něj a po něm.

Vytíženost krizových linek v době pandemie vzrostla o stovky procent. Lidé se ocitli pod psychickým tlakem a nevládní organizace se od začátku krize potýkaly s nápoem volajících, kteří se dostali do problémů. Častým tématem byla neschopnost bránit se zvyšujícím se psychickým tlaku vyplývajícím z izolace, volající popisovali i duchovní prázdnotu. Zvláště obtížná byla (a je) situace v rodinách starajících se o nemocné a blízké s handicapem, které nemohou využít odlehčovacích služeb. Církev též povolala duchovní, kteří mají i psychologickou nebo psychoterapeutickou průpravu a nabídly seznamy telefonních čísel, kam bylo možné se obracet.⁶⁰

být neporovnatelná se zeměmi, kde komunity věřících kvůli COVID-19 ztrácejí stovky členů bez možnosti se náležitě duchovně rozloučit. Text české verze Wikipedie, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Impact_of_the_COVID-19_pandemic_on_religion. Na nastalou situaci bez rozdílů reagují nejen církve, ale i ostatní náboženství. Vir si své oběti nevybírá dle speciálního klíče, ale krom starších lidí jsou ohroženi i ti, kteří žijí v zemích se sníženými možnostmi hygieny a tam, kde nebyla včas zavedena preventivní opatření.

59 Složitá situace nastala také s ohledem na výpadek sbírek, které v některých případech tvoří zásadní složku příjmů společenství, a absence těchto vybraných finančních prostředků ovlivňuje nabídku programu společenství. Zároveň se nekonají pravidelné návštěvy posvátných míst. Nadace Kirche in Not informovala o tom, že zrušení veškerých poutí do Jeruzaléma bude mít závažné důsledky pro mnohé křesťanské rodiny v Izraeli a na palestinských územích, protože jejich příjmy jsou na turistický ruch vázány. Vatican news. [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.vaticannews.va/cs/cirkev/news/2020-03/velikonoce-bez-poutniku-ohrozi-existenci-krestanu-ve-svate-zemi.html>.

60 CIRKEV.CZ, Duchovní krizová pomoc po telefonu, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/200319duchovni-krizova-pomoc-po-telefonu>.

K rozvoji těchto aktivit se přidává i chuť k obnově biblických hodin a dalších aktivit, které se rušily třeba kvůli nedostatečnému zájmu. Rodiny s dětmi byly během Velikonoc odkázány nejen na materiály, které jim poskytly církve, ale využili také časového prostoru, který situace nabízela a své děti se rozhodly provést obdobím Velikonoc jiným způsobem, který se stal pro všechny nezapomenutelným. Vyslechla jsem vyprávění o tom, jak se z otců rodin během Květné neděle stali oslíkové, kteří přiváží své děti jedno za druhým do Jeruzaléma jako Ježíše, Zelený čtvrtek byl ve znamení umývání dětských nožiček a připomínání poslední večeře Pána Ježíše s jeho učedníky a na Velký pátek se realizovaly křížové cesty na zahradách.

Mnoho rodin i jednotlivců se připojilo k výzvě rozsvěcet v oknech nebo před domem svíce⁶¹ během času, kdy jsme vyli zvyklí zúčastňovat se Vigilie Bílé soboty. V neděli se některé rodiny rozhodly nesledovat online, televizní nebo rozhlasový přenos bohoslužby, ale přichystali si improvizované prostředí modlitebny nebo kostela u sebe doma. Některé děti četly texty, rodiče kázali a v některých rodinách s malými dětmi pokračovalo bibliodrama na téma velikonočních biblických událostí.

7. Bohoslužby v době Velikonoc přenášené pomocí on-line komunikačních programů

Pavel Hradílek ve svém článku⁶² popisuje praktické možnosti dialogického prožívání bohoslužby, která není jen jednostranným pasivním přijímáním. Jednotliví účastníci se propojují online platformou a ujmají se rozdělených rolí (čtení, kázání atd.), zpívají i modlit se mohou společně. Je to náročné technicky i s ohledem na schopnosti zúčastněných „sloužit“ slovem, ale odstraňuje se nedostatek jednostranné komunikace. V takovýchto případech bohoslužeb je možné si představit i improvizované přijímání chleba a vína, které svým farníkům navrhuje např. ve Slezské církvi evangelické prostřednictvím textu Neobyčejné pozvání ke společnému slavení Večeře Páně v době karantény.⁶³ Pavel Hradílek se dotkl také svátosti křtu, která je v rámci karantény v podstatě vyloučena, ale v textu zmiňuje, že ve vlastní obci se pokusili o tradiční obnovu křestního slibu, což je významná část Velikonočního slavení.

⁶¹ Viz výše.

⁶² PAVEL HRADÍLEK, Slavení Velikonoc v době virtuální, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/3744>.

⁶³ Neobyčejné pozvání ke společnému slavení Večeře Páně v době karantény, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.sceavkl.cz/novinky/neobycejne-pozvani-ke-spolecnemu-slaveni-vecere-pane-v-dobe-karanteny/>,

Karel Šimr, farář Českobratrské církve evangelické, se ve svém textu⁶⁴ zamýšlí nad znovuoobením liturgického života a situací během Velikonoc v roce 2020, kdy byly kostely na celém území naší země uzavřeny. A dotkl se i dvou důležitých otázek: Co nás činí církví? A Jak chápeme solidaritu? Na první otázku odpovídá, že „(církev je) místní společenství i to, které přesahuje hranice prostoru a času. Jeho základem je ale každopádně ‚účast na svatém‘, tedy především na svátostech církve. Církev je společenství, utvářené a zachovávané zvěstováním evangelia. A není to virtuální veličina, ale shromáždění, kde se smyslově zakusitelným způsobem slaví svátosti. Kde je Kristus tělesně přítomen ve shromážděném lidu jako části svého Těla a ve svaté večeři Páně“.⁶⁵ Toto východisko má podle autora také liturgické důsledky. K bohoslužbě patří tělesná přítomnost. V textu dále zvažuje, jestli ji lze zprostředkovat alternativním bezkontaktním způsobem v online prostoru. V otázce solidarity se dotýká faktu, že církve má být a zůstat církví i v turbulentní době a poukazuje i na roli církve v oblasti výše zmíněného dobrovolnictví a péči o osoby, které se ocitnou na okraji zájmu a nemají ve společnosti žádné zastání. Závěr článku věnuje nezbytně nutné reflexi, kterou budeme muset po návratu do kostelů provést, každý sám i jako společenství.

O teologických i pastorálních podnětech uvažoval např. prof. Jaroslav Vokoun,⁶⁶ evangelický duchovní a teolog, který popisuje absurditu situace, kdy během Velikonoc byly otevřeny hobby markety, ale v kostelích se sloužit nesmělo a popsal i citlivost velikonočních výroků vítězství nad smrtí v době pandemie, kdy se věřící obávali o své zdraví a naprostou izolaci sami vyžadovali. V textu se věnuje také otázce svátostí a říká o sobě, že patří k proudu „který se snažil vyrovnat s katolickým důrazem na tělesnost křesťanské zvěsti a křesťanské víry, a s tím související valorizací svátostí a liturgie. Evangelikální útěk do telecírkve mě nepřekvapil, ale velmi mě udivila stanoviska katolických biskupů, skoro jako kdyby mluvil Kalvín nebo dokonce Zwingli. V katolickém prostředí možná byla tato jednostranná spiritualizace přínosem (důraz na kázání, odpuštění bez svátostné zpovědi a vůbec relativizace svátostí, nevázanost na formální bohoslužbu, podpora rodinných pobožností), nicméně by ji bylo třeba reflektovat i teologicky (s možným efektem i pro ekumenické sblížení)“.⁶⁷ Vyslovuje také

64 KAREL ŠIMR, Až se rozezní zvony, [online], [cit. 22.5.2020], dostupné z: www.christnet.eu/clanky/6386/az_se_rozezni_zvony.url.

65 ŠIMR, Až se rozezní zvony.

66 JAROSLAV VOKOUN, Teologické a pastorální podněty současných týdnů, [online], [cit. 22.5.2020], dostupné z: www.getsemany.cz/node/3743.

67 VOKOUN, Teologické a pastorální podněty současných týdnů.

domněnku, že překvapivě to byli katoličtí teologové, kdo varoval před „magickým pojetím svátostí“ a věnuje se i otázce eucharistie, která nedílně souvisí se Zeleným čtvrtkem a jeho odkazem k pokračování této praxe. Od otázek eucharistie přechází opět k eklesiologii a významu církve jako společenství, které bylo situací pandemie vyloučeno z účasti na bohoslužbě.⁶⁸

8. Nepřítomná přítomnost

Přestože se ve většině diskusí teologové pozastavují nad tím, že bohoslužby lze sice vysílat online, ale setkání lidí i přijímání svátostí je znemožněno, alternativní nabídka duchovního života byla duchovními podpořena a nabízena věřícím. Církve vytvořily mnoho hodin duchovního vysílání s různým obsahem, pro různé věkové skupiny i napříč spektrem církví. A tyto snahy oceňovali i lidé, kteří běžně o církve zájem nemají a do kostela nechodí.

Situace „Velikonoc v karanténě“ nutně vedla duchovní i laiky ke kladení otázek „Co je to církev?“ a „Jak být církví v tomto světě?“, případně „Jak prožít Velikonoce, když nemohu jít do kostela?“, a další. Znovu bylo potřeba promyslet, jak z účasti na duchovním životě nevyloučit osoby, které jsou tělesně limitovány z hlediska pohybu a zároveň bylo třeba si přiznat, že na některé problémy řešení nemáme – např. katechumeni v přípravě ke křtu tuto událost většinou odkládali. A realizace eucharistie také nebyla kromě hojných diskusí vyřešena. (Navíc i po znovuotevření kostelů je to téma, ke kterému se opakovaně vracíme s ohledem na hygienu a možná rizika pro přijímající.)

V církvích se diskutovala role osobní přítomnosti a virtuální reality i dialogická rovina věci a komunikace obecně. Nastal nevídaný posun v tom, jak se duchovní i laici učili pracovat s novými technologiemi a nadále je využívají i pro další osobní komunikaci na dálku.

Nefyzická přítomnost například při telefonním rozhovoru může být podporující a zcela jistě dává komunikaci další rozměr, který např. dopis postrádá – a tím je interaktivita. Telefonická komunikace i sociální sítě umožňují dialog, a jistě to není optimální půda jako jediné prostředí a komunikační kanál pro rozvoj vztahů, ale v nouzi umožňuje zachovat alespoň některé důležité aspekty rozhovoru.

A tak i bohoslužba vysílaná prostřednictvím online rozhraní může vést k dialogu – ve chvíli ticha se můžeme podobně jako na bohoslužbách, kde jsme fyzicky přítomni, soustředit na své prožívání, vést vnitřní dia-

⁶⁸ VOKOUN, Teologické a pastorální podněty současných týdnů.

log, modlit se a zároveň se zpěvem účastnit liturgie tak, jak jsme zvyklí. Nově jsme tedy objevili, že online prostředí je platným pozváním k reálnému prožívání. Opravdovost a živost takovému vysílání můžeme dodat jen svou reakcí, kde ve skutečnosti nekomunikujeme s hardwarem ani softwarem našich digitálních zařízení, ale reagujeme na obsah, který je nám předkládán, kriticky u toho uvažujeme a ve chvílích bohoslužby a modlitby se neskláníme před samotným počítačem.

Katolický teolog Felix Just předložil svůj pohled na biblický verš Matoušova evangelia 18, 20 „Neboť kde jsou dva nebo tři shromážděni ve jménu mém, tam jsem já uprostřed nich“.⁶⁹ Zamýšlel se nad tím, zda se hovoří výhradně o fyzické přítomnosti v jeden čas, na jednom místě? Pokud se dva nebo tři křesťané modlí po telefonu nedalo by se také říci, že Kristus je mezi nimi přítomen? Stovky lidí, kteří se shromáždí virtuálně, aby společně sledovali přenos bohoslužby nebo třeba požehnání *Urbi et Orbi* jsou podobným příkladem. Uvažovat lze i nad „opravdovostí“ požehnání, které lze různými způsoby přijmout na dálku bez nutnosti přítomnosti na konkrétním místě v daný čas a odkazuje přítom na slovo apoštola Pavla „neboť já, ač tělem vzdálen, duchem však přítomen...“⁷⁰ z 1. listu Korintským 5,3. Reální přítomnost Krista je svátostnou realitou, kterou nemůžeme redukovat pouze na fyzickou realitu.

Diskuse, která probíhá, se tedy netýká toho, jestli streamovat a používat digitální technologie, ale jakým způsobem se může člověk účastnit duchovního života, pokud se ocitá v izolaci, což se netýká jen období pandemie, ale čas od času taková potřeba může vyvstat v životě každého z nás a tyto chvíle nás učí se nad tím zamýšlet.

Ze srovnávacího úhlu pohledu tato skutečnost může spíše vyhovovat protestantským církvím, kde je v centru pozornosti nejen Večeře Páně, ale Boží slovo a kázání, kterému na skutečnosti digitální platforma neubírá. Ale aspekt eucharistie zůstává do jisté míry neřešitelný – na což upozorňuje Mickens, když hovoří o virtuální účasti, a přenosy mší přirovnává k tomu, že rodiče připraví sváteční večeři a celý proces by jen vysílali online, včetně toho, jak se sami do jídla pustí, zatímco děti se jen dívají. Mickens to považuje za absurdní a kruté. Dokážeme přenášet zvuk a obraz bohoslužeb, tedy zprostředkovat účast věřících na liturgii poslechem Božího slova a jeho výkladu, společnou modlitbu i zpěv, což jsou způsoby Kristovy přítomnosti již výše zmíněné. Účast na Večeři Páně tímto způsobem zrealizovat nelze. Ve snaze jakkoliv odstranit i tento

⁶⁹ ČEP. Mt 18, 20.

⁷⁰ ČEP. 1 Kor 5,3.

problém dochází v této oblasti např. k praxi distribuce chleba a vína restauračním okénkem. Zároveň celá tato otázka může rozdělovat v tom smyslu, že kněz přijímat může v rámci bohoslužby, která je přenášena digitálně, a laik nikoliv. V tomto ohledu by tento aspekt mohl vést k tomu, že se celá skupina bez ohledu na to, jaká je liturgická role toho kterého člověka, semkne a ocitne se na jedné lodi, podobně jak to ukazuje symbol ekumeny. Uvědomění, bdělost a pokora i vděčnost jsou témata, ke kterým nás (mimo jiné) celá tato diskuze o způsobu slavení Velikonoc v roce 2020 vedla a nadále vede.

Užití prameny a literatura

Elektronické zdroje

- ARID, ROBERT M., Faith, Reason, and the Eucharist. A Reflection in Light of the Coronavirus Crisis [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://publicorthodoxy.org/2020/05/13/faith-reason-and-the-eucharist/>.
- BBC NEWSNIGHT, rozhovor Emily Maitlis s Rowanem Williamsem, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z <https://www.facebook.com/bbcnewsnight/videos/768309987029429/>.
- BBC, Coronavirus: World celebrates Easter despite lockdown [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-52241453>.
- BIBLION.CZ, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.biblion.cz/blog/dekujeme-vice-nez-26-tisic-oslovenych>.
- CIRKEV.CZ, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/200408modlitba-v-rodine-undefined-velikonocni-tridium>.
- CIRKEV.CZ, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/200331videoseriial-velikonoce-v-rodine-4-dil-vigilie-vzkriseni>.
- CIRKEV.CZ, Comece spustilo streamování bohoslužeb z poutních míst Evropy [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/200410comece-spustilo-streamovani-bohosluzeb-z-poutnich-mist-evropy>.
- CIRKEV.CZ, Duchovní krizová pomoc po telefonu, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/200319duchovni-krizova-pomoc-po-telefonu>.
- CIRKEV.CZ, Velikonoční výzva České biskupské konference a Ekumenické rady církví [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.cirkev>.

- cz/cs/aktuality/200406velikonocni-vyzva-ceske-biskupske-konference-a-ekumenicke-rady-cirkvi.
- CIRKEV.CZ, Vytíženost krizových linek vzrostla o stovky procent. Lidé jsou pod stále větším psychickým tlakem, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/200424vytizenost-krizovych-linek-vzrostla-o-stovky-procent-lide-jsou-pod-stale-vetsim-psychickym-tlakem>.
- CNN, There's no church, but it's still Easter and Christians are celebrating [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://edition.cnn.com/2020/04/12/world/easter-sunday-2020-coronavirus/index.html>.
- CNN, There's no church, but it's still Easter and Christians are celebrating [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://edition.cnn.com/2020/04/12/world/easter-sunday-2020-coronavirus/index.html>.
- ČESKÝ ROZHLAS VLTAVA. [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/bohoslužba-5057541>.
- ČTK, Věřící mají díky internetu více možností pro sledování mší [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/verici-maji-diky-internetu-vice-moznosti-pro-sledovani-msi/1878408>.
- DENÍK E15, Mše on-line: sledovanost překonává návštěvy kostelů, na Velikonoce budou stovky přenosů [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.e15.cz/domaci/mse-on-line-sledovanost-prekonava-navstevy-kostelu-na-velikonoce-budou-stovky-prenosu-1368583>.
- DEUTSCHE WELLE, Orthodox Christians in Moscow celebrate Easter online [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.dw.com/en/orthodox-christians-in-moscow-celebrate-easter-online/av-53172058>.
- DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu, *Constitution on the sacred liturgy, Sacrosanctum concilium*, no. 7. [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19631204_sacrosanctum-concilium_en.html.
- EKD, Evangelische Kirche in Deutschland, Kirche von zu Hause [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.ekd.de/kirche-von-zu-hause-53952.htm>.
- Ekumenická bohoslužba pro děti, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.aktualne.csh.cz/pastorace/153-ekumenicka-bohoslužba-pro-deti.html>.
- Grace point Online, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.gracepointonline.org/our-stories/easter2020>].

- HRADILEK, PAVEL, Slavení Velikonoc v době virtuální, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/3744>.
- HRADILEK, PAVEL, Slavení Velikonoc v době virtuální. [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/3744>.
- Katolický týdeník o výsledcích sčítání účastníků nedělních bohoslužeb: Nedělní účast 375 tisíc lidí, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.katyd.cz/zpravodajstvi/nedelni-ucast-375-tisic-lidi.html>.
- Konference evropských církví, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.ceceurope.org/let-us-remain-united-churches-call-for-commitment-to-common-european-values-amidst-covid-19/>.
- LA CROIX, A church and world in denial that just can't stop itself [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://international.la-croix.com/news/a-church-and-world-in-denial-that-just-cant-stop-itself/12232>.
- LA CROIX, Liturgy is an act of the people and they must be really present, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://international.la-croix.com/news/liturgy-is-an-act-of-the-people-of-god-and-they-must-be-really-present/12200>.
- LA CROIX, Liturgy is an act of the people of God and they must be really present [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://international.la-croix.com/news/liturgy-is-an-act-of-the-people-of-god-and-they-must-be-really-present/12200>.
- LA CROIX, Real presence and virtual liturgies Part I. [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://international.la-croix.com/news/real-presence-and-virtual-liturgies-part-i/12261>.
- LA CROIX, Real presence and virtual liturgies, part I. [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://international.la-croix.com/news/real-presence-and-virtual-liturgies-part-i/12261>.
- LA CROIX, What will happen when the shutdown ends [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://international.la-croix.com/news/what-will-happen-when-the-shutdown-ends/12231>.
- LA CROIX, Why I did not celebrate online mass this Easter [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://international.la-croix.com/news/why-i-did-not-celebrate-online-mass-this-easter/12209>.
- LITURGIE.CZ, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <http://www.liturgie.cz/clanky/a/velikonoce-2020-veskere-info>.
- Neobyčejné pozvání ke společnému slavení Večeře Páně v době karantény, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.sceavkl.cz/>

novinky/neobycejne-pozvani-ke-spolecnemu-slaveni-vecere-pane
-v-dobe-karanteny/.

PAPEŽ FRANTIŠEK, Katecheze 8. dubna 2020, [online], [cit. 28. 5. 2020],
dostupné z: [https://www.vaticannews.va/cs/papez/news/2020-04/
velikonoce-domaci-liturgie.html](https://www.vaticannews.va/cs/papez/news/2020-04/velikonoce-domaci-liturgie.html).

Papežská rada pro jednotu křesťanů, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z:
[http://www.christianunity.va/content/unitacristiani/en/news/2020/
2020-03-23-pope-francis-our-father-pandemic.html](http://www.christianunity.va/content/unitacristiani/en/news/2020/2020-03-23-pope-francis-our-father-pandemic.html).

Přehledové portály iBohoslužby a Mše Online, [online], [cit. 28. 5. 2020],
dostupné z: <http://ibohoslužby.cz/?pg=velikonoce> a [https://www.
mseonline.cz](https://www.mseonline.cz).

PUBLIC ORTHODOXY, Liturgy History and Communion Spoons [online],
[cit. 28. 5. 2020], dostupné z: [https://publicorthodoxy.org/2020/05/
21/liturgy-history-and-communion-spoons/#more-6904](https://publicorthodoxy.org/2020/05/21/liturgy-history-and-communion-spoons/#more-6904). PUBLIC
ORTHOODOXY, Orthodox Apocalypse: Judgement and Hope for Or-
thodoxy in the Time of Coronavirus [online], [cit. 28. 5. 2020],
dostupné z: [https://publicorthodoxy.org/2020/06/02/orthodox-
apocalypse-coronavirus/](https://publicorthodoxy.org/2020/06/02/orthodox-apocalypse-coronavirus/).

PUBLIC ORTHODOXY, Why should Orthodoxy remain public in Coronavi-
rus Times? [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: [https://publicortho-
doxy.org/2020/05/25/why-should-orthodoxy-remain-public-in-
coronavirus-times/](https://publicortho-
doxy.org/2020/05/25/why-should-orthodoxy-remain-public-in-
coronavirus-times/).

RÁDIO PROGLAS. [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: [https://www.
proglas.cz/program/?date=12.04.2020](https://www.
proglas.cz/program/?date=12.04.2020).

Římskokatolická církev pomohla svým kněžím vydáním manuálu k vytvá-
ření videí atd. [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: [https://www.e15.
cz/domaci/mse-on-line-sledovanost-prekonava-navstevy-kostelu-
na-velikonoce-budou-stovky-prenosu-1368583](https://www.e15.
cz/domaci/mse-on-line-sledovanost-prekonava-navstevy-kostelu-
na-velikonoce-budou-stovky-prenosu-1368583).

SEZNAM.CZ, Víra v čase koronaviru. Digitální bohoslužby lámou rekordy,
[online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: [https://www.seznamzpravy.cz/
clanek/vira-v-case-koronaviru-digitalni-bohoslužby-
lamou-rekordy-100585](https://www.seznamzpravy.cz/
clanek/vira-v-case-koronaviru-digitalni-bohoslužby-
lamou-rekordy-100585).

ŠIMR, KAREL, Až se rozezní zvony, [online], [cit. 22. 5. 2020], dostupné z:
www.christnet.eu/clanky/6386/az_se_rozezni_zvony.url.

THE TIMES. Rowan Williams, Coronavirus has taught us health is a com-
mon concern between nations [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z:
[https://www.thetimes.co.uk/article/coronavirus-has-taught-us-
health-is-a-common-concern-between-nations-5w57gvgw3](https://www.thetimes.co.uk/article/coronavirus-has-taught-us-
health-is-a-common-concern-between-nations-5w57gvgw3).

- Tisková zpráva české televize. [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/press/tiskove-zpravy/?id=9159>.
- TV NOE, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.tvnoe.cz/aktuality/16-zive-prenosy-v-televizi-noe>.
- Vatican news, Velikonoce bez poutníků ohrozí existenci křesťanů ve svaté zemi, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.vaticannews.va/cs/cirkev/news/2020-03/velikonoce-bez-poutniku-ohrozi-existenci-krestanu-ve-svate-zemi.html>.
- Velikonoce 2020 doma, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <http://www.farnostsalvator.cz/clanek/2613/velikonoce-2020-doma#.XsLAGyhvox>.
- Velikonoční zpráva Světové rady církví, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/covid-19>.
- Vládní nařízení. [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/tiskove-zpravy/9.pdf>.
- VOKOUN, JAROSLAV, Teologické a pastorální podněty současných týdnů, [online], [cit. 22. 5. 2020], dostupné z: www.getsemany.cz/node/3743.
- Web Českobratrské církve evangelické. [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.e-cirkev.cz/clanek/6613-Online-bohosluzby-audio-video-texty/index.htm?srchtxt=Velikonoce+2020> nebo <https://www.aktualne.ccsch.cz/bohosluzby-a-promluvy.html>.
- Webové stránky Anglikánské církve, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: <https://www.churchofengland.org/more/media-centre/coronavirus-covid-19-guidance-parishes/holy-week-and-easter-2020>.
- WIKIPEDIE, Impact of the COVID-19 Pandemic on Religion, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Impact_of_the_COVID-19_pandemic_on_religion.
- Youtube kanál Vatikánu, [online], [cit. 28. 5. 2020], dostupné z: Vatican Media Live <https://www.youtube.com/watch?v=M-RFWoMT574>.